

• ЗІБРАННЯ ТВОРІВ •

О Р Х А Н
ПАМУК

НОВЕ
ЖИТТЯ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2023

1

Якось я прочитав книжку, і вона змінила все моє життя. Вже з перших сторінок я так відчув її силу, що здалося: тіло відірвалося від стільця і майнуло над столом, за яким сидів. Утім, хоча мені й здавалося, що тіло відділилося від мене, я всім єством, ще дужче, ніж будь-коли, прикипів до стільця й столу, і книжка оволоділа не тільки моєю душею, але й усім, що робило мене самим собою. Вона так сильно вплинула на мене, аж я гадав, що це з її сторінок мені в обличчя струменить світло, яке водночас і цілковито затьмарює мій розум, і обдаровує яскравими променями. Я подумав, що з цим світлом наново себе відтворю; я збагнув, що з цим світлом зміню свою дорогу; я відчув у цьому світлі тіні життя, яке згодом пізнаю, до межі якого дійду. Я сидів за столом — знав якимось краєчком розуму, що сиджу, — перегортав сторінки і, поки змінювалося все моє життя, прочитував нові слова. Та трохи згодом я відчув себе таким розгубленим і невідготовленим до перипетій, котрі на мене чекають, що якоїсь миті несамохіть сахнувся від сторінок, мовби шукаючи рятунку від сили, що струмувала з книжки. І перелякано помітив, що довколишній світ переінакшився до невпізнання — мене охопило досі незнане відчуття самотності. Я неначе сам-один опинився у невідомій країні, не знаючи її мови, традицій, географії.

Безвихідь, породжена цим відчуттям, раптом ще міцніше прикувала мене до книжки. Все, що мені потрібно зробити

в новій країні, все, у що я прагнув вірити; все, що зможу побачити; дорогу мого майбутнього життя — це все мала відкрити мені та книжка. Перегортаючи сторінки одна за одною, я читав її тепер, ніби якийсь путівник, що допомагає орієнтуватися в дикій чужій країні. «Допоможи мені, — виривалося з моєї душі, — допоможи мені, щоб без лиха-печалі знайти нове життя». Я знав: це життя насправду-таки витворене словами путівника. Ковтаючи слово за словом, я, з одного боку, намагався знайти свій шлях, з іншого ж — захоплено віддавався всім дивам уяви, що збивали мене зі шляху на манівці.

Увесь цей час книжка лежала на столі, розсипаючи по моєму обличчю промені, здавалась якоюсь віддавна знайомою річчю, схожою на всі інші, що були в моїй кімнаті. Я відчув це, захоплено і радісно вітаючи новий світ, нове життя, яке відкривалося переді мною: книжка, що так мала змінити моє життя, по суті, була чимось звичайним. Вікна й двері мого розуму поволі-поволі прочинялися назустріч дивам і небезпекам нового світу, який заповідали книжчині слова, — я ж знову думав про той випадок, що привів мене до неї, хоча це була ілюзія, яка лежала на поверхні мого розуму, не сягаючи глибини. Проте, читаючи, я раз у раз повертався до цієї ілюзії, ніби з переляку: новий світ, що проступав зі сторінок, був таким чужим, таким дивним і приголомшливим, що, аби не потонути в ньому, я квапився відчувати що-небудь, пов'язане з реаліями. В душу-бо закрадався страх, що варто відірвати очі від книжки, подивитися на свою кімнату, шафу, ліжко чи виглянути у вікно — і я вже не зможу віднайти світ таким, яким його покинув.

Хвилини і сторінки простували слід у слід; удалині мчали потяги; я чув, як мама вийшла з хати і як згодом повернулася; чув звичний гул міста, дзвіночок продавця йогурту, що проходив повз наші двері, та мотори машин — я слухав усі зна-

йомі звуки, ніби невідомі. Я гадав, що надворі лле дощ, та до мене долинули вигуки дівчаток, які стрибали через скакалку. Я гадав, що надворі сонячно, та у вікно затарабанили краплі дощу. Прочитав після цього сторінку, прочитав ще якусь, згодом наступну; я побачив світло, яке прослизнуло через поріг іншого життя; побачив усе, що досі знав і не знав, побачив власне життя, дорогу, на яку воно вийде, як гадалося...

Поки я тихо-мирно гортав сторінки, в душу запав і осів світ, про існування якого я досі ніколи не відав, ніколи не думав і не здогадувався. Безліч речей, які я знав і над якими міркував, обернулися на дрібниці, не варті уваги; речі ж, досі незнані, визираючи зі своїх схованок, посилали мені знаки. Якби мені сказали назвати ці речі, мабуть, я не зміг би відповісти, бо, читаючи, усвідомлював, що неквапом виходжу на дорогу, з якої немає вороття; відчував, що моє захоплення певними речами, котрі залишив позаду, цікавість до них згасають; однак я був надто схвильований та заінтригований новим, простеленим попереду життям, тому цікавість пробуджувало все, що існує в підсонні. Я тремтів від цієї цікавості, ноги ходили ходором, і розмаїття та складність усього того, що мало зі мною трапитися, жахали душу.

З цим жахом я побачив, як від книжки струменіло сьайво і як старілися в ньому кімнати; побачив шалені автобуси, змучених людей, зниклі містечка й двори; побачив примар. Була тільки незмінна подорож, усе було подорожжю. У цій мандрівці я спіймав погляд, котрий щохвилини стежив за мною, ніби ось-ось мав зненацька зустріти в найнесподіванішому місці, потім зникав і, зникнувши, примушував себе шукати; лагідний погляд, давно позбавлений всякої провини та гріха... Я хотів би сам стати тим поглядом. Хотів жити в світі, за яким той погляд стежив. Я так хотів, що прагнув вірити, ніби все це переживаю в тому світі. Ні, потреби віри

навіть не було — я там жив. І книжка, звісно, — позаяк я жив там — мусила розповідати про мене. Так було, бо хтось раніше за мене передумав усі мої думки і записав їх.

Ось як я зрозумів, що слова й ті речі, про які вони розповідають, повинні вкрай різнитися одне від одного. Адже я вже збагнув, що книжка від початку й до кінця написана для мене. Тому, по суті, так і проймали моє серце кожне прочитане слово, кожен вислів. Не тому, що вони були якісь незвичайні, яскраві, ні, а через те, що я відчував: мова про мене. Сам не міг второпати, як мене охопило це відчуття. Можливо, і второпав, та забув; я ж бо намагався знайти свою стежу поміж убивць, нещастя, смертей і зниклих знаків.

Тож я читав — читав доти, поки мій погляд не злився зі словами, а слова — з моїм поглядом. Засліплені сяйвом очі перестали розрізняти книжковий світ і книжку в світі. Єдиний всесвіт, усе, що існувало, всі можливі кольори й речі неначе вмістилися на сторінках, поміж слів; я ж, читаючи, захоплений і щасливий, обертав усе на реальність. Річ, на яку звернула мою увагу книжка, спершу ніби пошепки, потім — неначе легенько смикнула, врешті-решт — із зухвалою силою — усвідомлював я, читаючи, — роками лежала на дні моєї душі. В морських глибинах книги я знаходив і виносив на поверхню затонулі скарби, що лежали там століттями, і на все знайдене поміж рядків та слів волів відповісти: віднині й це моє. У якомусь місці на останніх сторінках у мене майже злетіло з уст: «Я теж про це думав». Згодом, коли вже цілком увійшов у той світ, то вгледів свою смерть, що ніби янгол виринула з чорноти сутінок. Власну смерть...

Тієї ж миті я усвідомив, що моє життя збагатилося так, як ніколи й не мріяв. У мене не було страху, що, глянувши на світ, речі, кімнату, вулиці, не побачу описаного; єдине, що лякало, — це залишитися без книжки. Я схопив її обома ру-

ками і вдихнув збережений сторінками запах паперу й друкарської фарби, як робив це в дитинстві, коли дочитував журнали з коміксами. Вона пахла так само.

Потім я встав із-за столу, знову ж, як у дитинстві, підійшов до вікна, притулився чолом до холодної шибки і подивився на вулицю. Вантажівка, яка припаркувалася на протилежному тротуарі п'ять годин тому, після обіду, коли я тільки почав читати, сівши за стіл, уже зникла, але перед тим з неї вивантажили шафи із дзеркальними дверцятами, важкі столи, триніжки, ящики, торшери — в порожню квартиру навпроти вселилась якась родина. Фіранки були розсунуті, в світлі потужної лампи без абажура я міг спостерігати, як чоловік із жінкою середніх літ разом зі своїми сином та донькою моїх років вечеряють перед телевізором. Волосся дівчини було каштанове, екран телевізора — зелений.

Деякий час я дивився на цих нових сусідів: можливо, мені тому й подобалося стежити за ними, що вони були нові; це наче певним чином оберігало мене. Я боявся зіткнення із тотальною зміною звичного старого світу довкола себе, але вже усвідомлював, що ані вулиці не стануть тими колишніми вулицями, ані моя кімната — колишньою кімнатою, ані моя мама, ані мої друзі — тими самими людьми. Їм усім мали бути притаманні якась ворожість, щось загрозливе і страшне, чого я й сам не міг назвати. Я відступив від вікна, проте й не зміг повернутися до книжки, що зі столу кликала до себе. Річ, яка збила моє життя з колії, чекала на мене там, за спиною, на столі. Хоч би скільки я відвертався, початок усіх речей був там, серед рядків книжки, — я вже став на той шлях.

Моє колишнє раптом пощезло, і це, мабуть, видалося мені таким жахливим, що я — так, як це роблять люди, чие життя безповоротно змінило якесь лихо, — спробував заспокоїти себе, уявляючи, що мої дні й надалі протікатимуть,

як і раніше, а лиха, яке скоїлося зі мною, нещастя чи, одним словом, тієї страшної речі — не було. Втім я так відчував за спиною присутність книжки, яка й досі лежала розгорнута на столі, що в душі це навіть не піддавалося осягненню.

Отож, коли згодом мама гукнула мене вечеряти, я вийшов зі своєї кімнати і, мовби чужинець, який тільки намагається призвичаїтися до нового світу, сівши за стіл, спробував побалакати з нею. Телевізор був увімкнений; на тарілках — нарізані помідори, цибуля, посмачена оливковою олією, зелений салат і яблука. Мама говорила про нових сусідів навпроти, про те, що я після обіду весь час сидів і працював — молодець, про базар, дощ, про тelenовини й диктора, який вів ці новини. Я любив матір — гарну, ввічливу, лагідну та мудру жінку — і відчував свою провину за те, що, прочитавши книжку, перейшов від неї в інший світ.

З одного боку, — думалося мені, — якби книжка була написана для всіх, то життя не плинуло б так плавно й мужньо, як досі й завжди. З іншого боку, не міг такий кмітливий студент технічного факультету, як я, вірити в те, що книжка написана винятково для нього. Але тоді як усе могло тривати, як завжди? Я боявся й подумати, що книжка — це якась таємниця, призначена суто для мене. Коли потім мама мила посуд, мені захотілося їй допомогти, доторкнутися до неї — перенести свій внутрішній світ у цей час.

— Облиш, облиш, серденько, я сама, — сказала вона.

Я трохи подивився телевізор. Може, я зміг би поринути в тамтешній світ; а, може й, добре копнувши екран, підірвав би його. Але це був наш, наш домашній телевізор, який я переглядав; і бог, і лампа. Я вдягнув піджак, узув черевики.

— Я йду, — промовив до мами.

— Коли ти повернешся? — запитала вона. — Мені чекає ти на тебе?